

UOT:81.

**DÖVLƏT DİLİNİN MORFOLOJİ QURULUŞUNDA FEİLLƏ BAĞLI
ÖZÜNƏMƏXSUSLUQLAR****Saralova Fatma****Gəncə Dövlət Universiteti****fatmasaralova@gmail.com**

Xülasə: *Dilin qrammatik quruluşu onun ən az dəyişən hissəsidir. Burada hər hansı bir yeniliyin meydana çıxması və ədəbi dilin qrammatik normasına çevrilməsi üçün bəzən əsrlər tələb olunur. Müəyyən əlverişli şərait və dilin öz daxili inkişaf qanunlarının təsiri ilə zaman keçdikcə dilin qrammatik quruluşunda müəyyən dəyişikliklər özünü göstərir. Azərbaycan müstəqillik illəri çox qısa zamanı əhatə etdiyindən qrammatik quruluşda hər hansı bir dəyişikliyin yaranması imkan xaricindədir. Feillər Azərbaycan dilinin milli orijinallığını, əsliliyini mühafizə edən, yad dillərin təsirinə müqavimət göstərən əsas nitq hissələrindən biri kimi diqqəti cəlb edir. Dilimizin qrammatik quruluşunun tarixi inkişafını öyrəndiyimiz zaman məlum olur ki, feilin əsas xüsusiyyətləri bütün dövrlər ərzində mühafizə edilib qalmışdır. Lakin bununla yanaşı zaman keçdikcə feillərin tərkibi kəmiyyətə artmış və zənginləşmişdir. Bu zaman morfoloji cəhətdən də müəyyən dəyişikliklər olmuş, bəzi formal əlamətlər dəqiqləşmiş, bəziləri dəyişmiş və bəziləri də köhnəldiyindən sıradan çıxmışdır.*

Məlum olduğu kimi Azərbaycan və türk dilinin feil sistemindəki əsas fərqlər feilin əmr şəklinin birinci şəxs cəm şəkilcisi, xəbər şəklində isə yalnız indiki zaman formasının qrammatik əlamətinə görə fərqlənir. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin dövlət dilinin morfoloji quruluşunda feillə bağlı özünəməxsusluqlar, demək olar ki, hamısı osmanlı dilinin qrammatik quruluşu ilə bağlı olmuşdur.

Açar sözlər: *dil tarixi, qrammatika, nitq hissələri, morfolojiya, feilin formaları, feilin indiki zamanı, dil tarixi*

Ключевые слова: *история языка, грамматика, части речи, морфология, глагольные формы, настоящее время глагола, история языка*

Key words: *history of language, grammar, parts of speech, morphology, verb forms, present tense of the verb, history of language*

Dilin qrammatik quruluşu onun ən az dəyişən hissəsidir. Burada hər hansı bir yeniliyin meydana çıxması və ədəbi dilin qrammatik normasına çevrilməsi üçün bəzən əsrlər tələb olunur. Müəyyən əlverişli şərait və dilin öz daxili inkişaf qanunlarının təsiri ilə zaman keçdikcə dilin qrammatik quruluşunda müəyyən dəyişikliklər özünü göstərir. Azərbaycan müstəqillik illəri çox qısa zamanı əhatə etdiyindən qrammatik quruluşda hər hansı bir dəyişikliyin yaranması imkan xaricindədir.

Feil başqa nitq hissələrinə nisbətən həm kəmiyyətə zəngin, həm də məna və məzmun etibarilə coxcəhətlidir. Bu kateqoriyanın əsas bir xüsusiyyəti də odur ki, o, bir sıra qrammatik mənaları öz daxilində toplu halda saxlayır. Yəni hər bir sadə feilin daxilində zaman, növ, forma, şəxs, kəmiyyət, tərz anlayışları kompleks şəkildə öz ifadəsini tapır. Bütün bu xüsusiyyətləri ilə bərabər, feillər cümlədə, əsasən, xəbər-predikat olması ilə də başqa nitq hissələrindən fərqlənir (9, s.125).

Azərbaycan dilinin feilləri həm leksik tərkibinin, həm də qrammatik kateqoriyalarının zənginliyi etibarlı ilə başqa nitq hissələri içərisində xüsusi yer tutur. Əsrlər boyu müxtəlif dillərin təsirinə məruz qalan Azərbaycan dili daha çox feillər vasitəsilə milli orijinallığını mühafizə edə bilmişdir. Klassik ədəbi dilimizdə belə, feillərin milli xüsusiyyətlərinə heç bir

təsir olmamışdır. Dilin milli xüsusiyyətlərini daha çox sadə, eləcə də müasir dil baxımından sadələşmiş feillər mühafizə edib saxlamışdır (7, s. 133).

Felin formaları danışanın müəyyən etdiyi hərəkətin və ya işin gercəkliyinə olan əlaqəsinin ifadəsidir. Müasir Azərbaycan dilində felin aşağıda qeyd olunan formaları: əmr, xəbər, lazım, iltizam, vacib, şərt, davam, bir də ümumi formalar. Bu göstərilən formalardan hər biri özünün inkişafı prosesində müəyyən qədər dəyişikliyə uğramışdır. Bəzi formal əlamətlər ya dilimizdən çıxmış, ya zəifləmiş, ya da bu və ya digər bir cəhətdən sabit bir şəkil almışdır.

“İndiki zaman şəkilcisi: alıyor, çalışıyor; əmr formasının birinci şəxs tək və cəmi; gələyim, bakalım, deyəlim, felin birinci şəxs cəmində -z ünsürünün işlənməsi: bilməriz, deməliyiz, gəliyoruz; felin bacarıq forması: deyəməyəcəyiz, anlayamam, qorxudamaz” (6, s. 300).

Felin əmr forması əmr, xahiş, rica və.s. məzmunları ifadə edir. Xüsusi morfoloji əlaməti yoxdur. Felin əmr forması işin nisbətən gələgək zamanda icrasını bildirir və şəxsə görə dəyişir. Qədim zamanlarda əmr formasının şəxsə görə ifadə edilməsində bəzi şəkli əlamətlər nəzərə carpır ki, o əlmətlər müasir dilimizdə arxaik hesab edilir. Əmr formasının birinci şəxsin cəmi müxtəlif morfoloji əlamətlərlə ifadə edilmişdir. Tarixi nöqtəyi- nəzərdən xüsusi maraq oyadan bu əlamətlər müasir ədəbi dilimizdə ya tamamilə arxaikləşib istifadədən qalmış, ya da bəzi dialektlərimizdə mühafizə edilmişdir. Həmin əlamətlər aşağıdakılardan ibarətdir.

–Alım, -əlim. XX əsrin əvvəllərinə kimi yazı dilində işlənən -əlim, -alım şəxs şəkilciləri ardıcıl bir inkişaf xətti keçirməmişdir. Materiallar bu şəkilcilərin bütün dövrlərdə bir səviyyədə işləndiyini göstərmir. Müasir canlı danışiq dili də bunun ümumxalq dilinə dərin nüfuz etmədiyini göstərir.

–Əlim, -alım şəkilcisi əsasən , iş və ya hərəkətin iki və daha çox şəxs tərəfindən birlikdə görüldüyünü bildirir.

Əsrin əvvəllərində ədəbi dilin qrammatik normalarında (Əgər müxtəlif meyillər ilə əlaqədar təbliğ olunan ərəb-fars, rus-Avropa, Türkiyə türkcəsi ünsürlərini nəzərə almasaq) əhəmiyyətli bir dəyişiklik baş vermir. XV11-XV111 əsrlərdə müəyyən olmuş milli qrammatik normalar bu zaman da fəaliyyət göstərir, mətbuatda geniş yayılır və kütləviləşib möhkəmlənir (8, s. 403).

Dövlət dilinin morfoloji quruluşunda feillə bağlı özünəməxsusluqlar , demək olar ki, hamısı osmanlı dilinin qrammatik quruluşu ilə bağlı olmuşdur.

Məlum olduğu kimi Azərbaycan və türk dilinin feil sistemindəki əsas fərqlər felin əmr şəklinin birinci şəxs tək və cəm şəkilcisi, xəbər şəklinə isə yalnız indiki zaman formasının qrammatik əlamətinə görə fərqlənir. Belə ki, Azərbaycan dilində əmr formasının birinci şəxsinin cəmi –aq(ək) (alaq, gələk), türk dilində isə -alım, -əlim şəkilcisi ilə yaranır, ADR -in dövlət dilində bəzi deputatlar türk formasından istifadə etmişlər (1, s. 397).

“Pək əla, bilaşubhəliləri qəbul edəlim, fəqət şübhəliləri buraxılmamış hesab edərək buraxalım” (4, s. 83).

“Ruzınameyi –müzakirətdə olan məsələlərə keçəlim” (4, s. 38).

“Baş müavini intixab edəlim” (4, s. 37).

“Şimdi, Türk ədəmi-mərkəziyyət “Musavat” fırqəsi tərəfindən tərtib verilmiş deklarasiyaya keçəlim” (4, s. 49).

“Biləlim ki, orada “qəlyanaltı” edəcək “ bolşevik “ burda “nahar” edəcəkdir. (4, s. 53).

“Pək əla, bilaşubhəliləri qəbul edəlim, fəqət şübhəliləri baxılmamış hesab edərək buraxalım” (4, s. 83).

- “Bakalım, bu asanmı? Siz hökumətin söylədiklərini eşitdiniz” (4, s. 137).
- “Bakalım”, hökumət başqa bir şey yapa biləcəkmə (4, s. 138).
- “Şimdi meydandakı əsl mətləbə gələlim”(4, s. 234).
- “Şimdi onların adları məmləkətdə müşahidə olunan üsulsuzluq münasibəti ilə cəkilir, fəqət, biz təsdiq edirik ki, bu fənalıqlara onlar bəis olmamışlardır. Kəcəlim mətləbə (4, s. 245).
- “Bəli, türk mübahisəsini buraxalım. Kəcəlim, əsl məsələyə.”
- “Kəcəlim məsələnin üstünə, həqiqətən düşünəcək olursan, gimnazyanın altıncı, yeddinci klasslarını da ikmal etmiş onları darülfünuna götürmək qeyri mümkündür”(4, s. 175.)
- Feillərdə nəzərə carpan ən cox yayılmış morfoloji xüsusiyyət şəxs kateqoriyasında birinci şəxsin cəm şəkilcisi kimi türk dili şəxs sonluğu –iz şəkilcisinə meyillidir (3, s. 40.)
- “Abdulla bəyin sözlərindən anlaşılır ki, biz darülfünunu yalnız müəllim yetişdirmək və ziyalı gənclər meydana gətirmək fikr ilə acırız”(5, s.25).
- “Bir millət və dövlətin tərəqqi və təalisi isə maliyyə işlərini yola qoymasına bakayız. (5. 54).
- “Vaxt qurtardığından iclası qapayacağıq, ancaq qulaq asınız gələn iclasın müzakirə-təyinatı oxunsun” (5, s. 293).
- “Biz Rusiyanın səadətini istəyirik, Rusiya camaatını sevəyirik fəqət, kəndi istiqlalımızı da əziz tutarıq (5, s. 34).
- “İrəlində bir cox müşkülət və maneələri dəxi gözə alamayırıq (5, s. 36).
- “Fəqət, biz Rusiya ilə Azərbaycan demokratiyasının faydalarını birlikdə bilirdik və bilirik”(5, s. 59).
- “Biz özümüz- özümüzün hakimi və ağasıyıq ” (5, s. 23).
- “Müəllim ünvanına layiq müqtədir alimlərin vəsaitin vicudu əsl məsələ budur ki, bunları bulacaqmıyıq” (5, s.27).
- “İndi bu imarət darülfünuna verildə öylə görünür ki, kommerseskiyə ehtiyac olmadığından onu bağlayıb acırız”(5, s.35).
- “Bir millət və dövlətin tərəqqi və təalisi isə maliyyə işlərini yola qoymasına bakayır”(5, s. 53.)
- “Vaxt qurtardığından iclası qapayacağıq, ancaq qulaq asınız gələn iclasın müzakirə-təyinatı oxunsun “(5, s.293.)
- “Buna görə biz torpaq məsələsinin cuznameyi müzakirətdən çıxarılmasına etiraz edib məclisdən çıxırıq”(5, s. 192).
- “Nakazı bilirsiniz , danışacaq sözünüzü üzvlərə deməyiniz”(5, s. 294).
- “Millət mənafeyi naminə təhəmmül edən qardaşlarımızın cəkdikləri bəlalara biz biganə qalmayıq” (5, s. 155).
- “Bu sözlərin səmimi və doğru olduğuna inanırıq”(5, s. 155)
- “Ona görə də biz var qüvvəmizlə ictimaiyyətin inqilabiyyətin firqəsinin parlamentə daxil olmaq hüququnu müdafiə edəcəyik” (5, s. 209).
- “Sosialistlərin Cümhuriyyət tərəfindən olduqlarına biz inanırıq”(5, s. 210).
- “Əlbəttə, belə isə biz onların həpsinə yer verməliyik”(5, s. 210).
- “Hökumət tərəfindən mən bəyan edirəm ki, qanuni komissiyanın dəyişdirdiyi kimi qəbula razıyıq”(4, s. 215).
- “Belə sərvətə malikən məmləkətdə ənvai xəstəlik hökm forma olub , camaat qırılır , cox ev bağlı qalır, bunlara kömək edə bilmirik” (4, s. 222).
- “Biz burada hökumətə etimad məsələsindən bəhs etmirik, çünki ümidimiz yoxdur ki, sonra gələn hökumət bundan yaxşı olsun . Bəs nə etməli? “(4, s.229).
- “Ağamalıyev də türkləri çağırmışdı, fəqət olar bundan imtina etsələr də, biz kamali-cəsarətlə deyirik, türkləri çağırırdıq və bununla da iftixar edirik”(4, s. 232).

“Yalnız Musavat tərəfindən Rəsulzadə cəsuranə bir surətdə dedi ki, bəli biz gətirmişik və buna fəxr edirik”(4, s.245).

“Feilin indiki zaman şəkilsindən istifadəyə gəlincə, parlament üzvlərinin əksəriyyəti türk dili formasından istifadə etmişdir, İndiki zamanın morfoloji əlaməti (–y) –ır, ir, –ür, –ur şəkilsiləridir. Azərbaycan dilində indiki zamana xas olan xüsusiyyətlər öz həyatiliyini bütün inkişaf dövrlərində mühafizə etmişdir.

Felin indiki zaman şəkilsindən istifadəyə gəlincə, parlament üzvlərinin əksəriyyəti türk dili formasından istifadə etmişdir(3, s. 40) .

“Biz deyirik ki, bura qulluqçuları ləvazim komisiyonundan cərək istiyorlar. Hamı acdır” (4, s. 90).

“Millətimizin şərəf və namusunu bir an unutmayaraq, qonşu millətlər və dövlətlər ilə əlaqəyi dustananə möhkəmləndirməyi hökumətimizin vəzaifi aliyəsindən ədd ediyoruz”.

“Hökumət bir iş görsün, özünü göstərsin, biz fəqət şimdi bəkliyoruz” (4, s. 138)

“Parlamentin hümmət fraksiyası yeni hökumətə etimadını izhar ediyor” (4, s. 138).

“Nə yapıyor, o orada oxuyormu?”(5, s. 8).

“Bir iki professor ilə işi bitirmək və darülfünunu yapıyor demək doğru olmaz”(5, s. 8).

“Cavanlarımız məktəbə girər-girməz dərhal oradakı, misyonerliyi və oradakı , ruslaşdırmaq ruhunu görür” (5, s. 20).

“Birisi səni pedaqoq yapıyor, rus dilində də olsa eim öyrədir” (5, s.23).

“Denikinə qarşı hər tərəfdə müdafiə xüsusunda tədbirlər görölüyor” (5, s. 63).

“Əgər zemski davnost olmuş olsa da, yenə rəiyyətin əli cıxmıyor” (5, s. 435).

“Bunu hamı biliyor ki, bizim ministr deklarasiya oxudu ki, rəiyyət ilə bəy arasında spor olanda, sporu vəziyyətin nəfinə kəsməlidir”(5, s.435) .

“Cəmaət başsız qalıb, acından ölürlər, hökumət də kömək etmiyor”(5, s. 462)

“Əvvəl dediyi sözlərin bir çoxunu təkrar ediyor”(5, s. 692)

“Əfəndilər, sırada yazılmış fraksiyon nümayəndələrinə söz vermədən əvvəl sədr sifətilə parlamanı Azərbaycan xalqını müməssiləni təbrik etmədən kəndimi alamıyoram.” (5, s. 703).

“Bununla belə qeyd etməliyəm ki, felin indiki zamanının milli formantı (–ır, –ir, –ur, –ür) Parlament dilində qat-qat çox işlənmişdir. Müasir ədəbi dilimizdə olduğu kimi, ADR parlament dilində felin nəqli keçmiş zamanın hər iki formasından (–ıb və –mış) istifadə edilmişdir,

“Deyirlər ki, inqilab bizə hüquq veribdir, vəzifə veribdir” (5, s.102).

“İnqilabları yapan kəndlilər olmayıb, Darülfünunda oxuyanlar olubdur” (5, s. 22).

“Fəalin məktəbin yerini şəhər verib onlar da bir qədər ianə yığıb o binanı tikmişdir”(5, s. 6).

“Bir də Məclisi-Müəssisan komisiyonundan üzvlər çıxmışdır, yenisini seçmək lazım deyil; zira o komisiyon işini qurtarmışdır” (5, s. 250).

“Bu atəş əski zamanlardan bəri həqiqətpərəstlərə rəhbər şəkil ümid və iman təşkil etmişdir” (5, s. 36).

“Fəqət vaxta baxıb tərəziyə qoyulmalıdır ki, bu işləri hansı hökumət və nə vaxt etmişdir” (5, s. 39).

“ Bu səbəblərdir ki, iki dövlətin dostluğuna mane olmuşdur”(5, s.43).

“Bu gun kicik bir türk parlamenti acılıbdır”(5, s. 6).

“Dünənki günəcən nə qədər ki, siyahi gəlibdir, biz qanuna əlavə etməliyik.” (5, s. 134).

“Parlametdəki nitqlərdə və dövlət sənədlərinin dilində xeyli faktlar var ki, məhz Cümhuriyyət dövrünün dil normasını səciyyələndirir” (6, s. 33).

Feillər Azərbaycan dilinin milli orijinallığını , əsliliyini mühafizə edən, yad dillərin təsirinə müqavimət göstərən əsas nitq hissələrindən biri kimi diqqəti cəlb edir. Dilimizin

grammatik quruluşunun tarixi inkişafını öyrəndiyimiz zaman məlum olur ki, felin əsas xüsusiyyətləri bütün dövrlər ərzində mühafizə edilib qalmışdır. Lakin bununla yanaşı zaman keçdikcə feillərin tərkibi kəmiyyətcə artmış və zənginləşmişdir. Bu zaman morfoloji cəhətdən də müəyyən dəyişikliklər olmuş, bəzi formal əlamətlər dəqiqləşmiş, bəziləri dəyişmiş və bəziləri də köhnəldiyindən sıradan çıxmışdır (9, s. 126).

Azərbaycan dilində vaxtilə işlənmiş bir sıra feillər artıq arxaikləşərək istifadədən qalmışdır. Bununla bərabər Azərbaycan dilində işlənən feillərin tərkibi, az da olsa, yeni lüğəvi məzmunu olan feil sözlər daxil olmuşdur. Bu prosesi tarixən izlərkən biz tərəfdən feillərin inkişafını, onun kəmiyyətcə təkmilləşməsini, digər tərəfdən də Azərbaycan dilinin feilləri ilə, başqa türkdilli xalqların dilində olan feillərin ümumi mənzərəsini aydınlaşdırmaq mümkün olur (9, s. 127).

İrismək, ayıtmaq, ulaşmaq, ermək, yapışmaq kimi feillər bir çox əsrlər dilimizin lüğət tərkibində fəal surətdə işlənmişdir, lakin zaman keçdikcə həmin feillər passivləşərək sıradan çıxmışdır. Məlumdur ki, Azərbaycan ədəbi dilinin inkişafı mərhələlərində XIX əsr milli ədəbi dilin təşəkkülü və xüsusi inkişaf dövrü kimi səciyyələndirilir. XIX əsr Azərbaycan ədəbi dili üçün xarakter olan əsas bir xüsusiyyət canlı xalq dilinə maksimum bağlılıq dövrün ədəbi dilində də hər bir qrammatik kateqoriyanın leksik sistemin fonunda gözə carpacaq dərəcədə özünü göstərir. XIX əsr Azərbaycan ədəbi dilində tez-tez müşahidə edilən sormaqla-soruşmaq, yanmaq-yaxmaq, utanmaq-usanmaq, gizlənmək-yaşınmaq, getmək-varmaq, ummaq-diləmək və s. sinonim feillər aydındır ki, nəinki XIX əsr ədəbi dilində, eləcə də klassik Azərbaycan ədəbi dilində, geniş dairədə işlənmiş feillərdir ki, bunların hər bir dövrdə işlənməsi, şübhəsiz, ədəbi dilin xalqın danışdığı dili ilə üzvi surətdə bağlılığını nümayiş etdirən amillərdəndir (2, s. 162).

Bununla belə, XX-əsrin əvəllərinə qədər dilimizdə işlənən, bu gün dilimizdə işlənməyən bir çox feillərə Parlamentin şifahi və yazılı dilində rast gəlirik. Məsələn: Sarsıtmaq, sacmaq, anlamaq, anlatmaq, anlaşımaq, andırmaq, aramaq, bulunmaq, bulmaq, bəkləmək, yapmaq, uğramaq, eyiləşmək(iyiləşmək), varmaq, uğraşmaq, qapamaq, inləmək, uyuşmaq, qalxışmaq, laxlatmaq, pəxlənənmək kimi feillər parlamentin dilində geniş şəkildə işlənmişdir.

“Əvvəl Nikolayın da pulu yox idi, fəqət maarif xüsusunda deyil, biz görürük ki, ministirlərimiz, bəylərimiz, özlərini saxlamaq üçün icab edən qədərjandarma polisləri saxlamaqdan ötrü pul bulurlar. Bu pullar büdcəni sarsıtmayı” (5, s. 20).

“Yalnız millətimizi işıqlandıracaq olan və acılması lazım olan darülfünün xərcini sarsıdacaq?” (5, s. 20).

“Darülfünün xüsusunda xərcdən sacmaq doğru deyil” (5, s. 20).

“Bu fikirlər yalnız o baxt mümkün olardı ki, bizim üstümüzdə bir istibdad olaydı, bizim üstümüzdə hakim bir qüvvə buluna idi” (5, s. 23).

“Bir bədbəxtlik də budur ki, maarif işlərindən ötəri indiyə qədər hec bir təşəbbüsatda bulunmadıq” (5, s. 2).

“Birisini səni pədaoq yapıyor, rus dilində də olsa elm öyrədir” (5, 21)

“Ona görə məsələlər əngələ uğrayır” (5, s. 33).

“Böylə professoru çox aramalıdır” (5, s. 15).

“İştə o yerin əhalisi, millətləri asudə, vətənləri abad olar ki, oranın zəhmətkeş əhalisi də eyiləşsin” (5, s. 58).

“Hətta Gurcüstanda birdərəcəyə varmışdır ki, hökumət bir məhkəmə qurmağa məcbur olmuşdur” (5, s. 237).

“Bütün Yevropa bu məsələ üstündə əsrlərcə uğraşdı” (5, s. 192).

“Əgər, böylə gedərsə bu siniflərdən də gələcək üçün bir faidə bəkləmək olmaz, bunun üçün bizə mənfəət verəcək, yeni-yeni kurslar acıb müəllim və müəllimə yetişdirmək lazımdır” (5, s. 391).

“Şəki haqqında bir ədalətsizlik olmuş isə belə bütün məmləkət xeyri üçün qanuna tabe olmalıdır ki, parlamentin nüfus və heysiyyəyi pəxlənənməsin” (4, s. 204).

Dilimizi tərk etmiş feillərlə bərabər, XX əsdən başlayaraq bir sıra yeni feillər ədəbi dilimizdə yaranmışdır ki, bunlara XX əsrin əvvəllərinə qədər ədəbi-bədii əsərlərin dilində rast gəlinmir.

Ədəbiyyat

1. Axundov A. "Dil və ədəbiyyat" 1c. Bakı. "Gənclik", 2003.
2. Azərbaycan ədəbi dili tarixi. 2c. Bakı, "Şərq-Qərb", 2007
3. Azərbaycan ədəbi dili tarixi. 3c. Bakı, "Şərq-Qərb", 2007
4. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti (1918-1920). Parlament. 1c. Bakı. 1998. 976 s.
5. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti (1918-1920). Parlament. 2c. Bakı. 1998. 976 s.
6. Hacıyev T. Azərbaycan ədəbi dilinin tarixi. 11 hissə. Bakı. Elm"-2012.
7. Hüseynzadə M. Müasir Azərbaycan dili. "Maarif" nəşriyyatı. Bakı-1983.
8. Xudiyev N. Azərbaycan ədəbi dili tarixi. "Maarif" nəşriyyatı. Bakı. 1995.
9. Mirzəzadə Hadi. Azərbaycan dilinin tarixi qrammatikası. Bakı. 1990.
10. Sadıqova S. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti və milli ədəbi dilin inkişaf tarixi. (1918-2018). Bakı. "Avropa" nəşriyyatı, 2018. 488 s.

FEATURES ASSOCIATED WITH THE VERB IN THE MORPHOLOGICAL STRUCTURE OF THE STATE LANGUAGE

Saralova Fatma

Summary

The grammatical structure of a language is the least changing part of it. Sometimes it takes centuries for any innovation to appear here and for the literary language to become the grammatical norm. Certain favorable conditions and the influence of the language's own internal laws of development show certain changes in the grammatical structure of the language over time. Since the years of Azerbaijan's independence covered a very short period of time, there can be no talk of any change in the grammatical structure. Verbs attract attention as one of the main parts of speech that protect the national identity and authenticity of the Azerbaijani language and resist the influence of foreign languages. When we study the historical development of the grammatical structure of our language, it becomes clear that they are fundamental. Features of the verb have been preserved throughout all periods. However, over time, the composition of verbs increased and became richer. At this time, certain morphological changes occurred, some formal characteristics were refined, some were changed, and some failed due to wear and tear. As is known, the main differences in the verbal system of the Azerbaijani and Turkish languages are the first person plural suffix of the command form of the verb and the grammatical sign of the present tense form of the verb.

ОСОБЕННОСТИ, СВЯЗАННЫЕ С ГЛАГОЛОМ В МОРФОЛОГИЧЕСКОЙ СТРУКТУРЕ ГОСУДАРСТВЕННОГО ЯЗЫКА*Саралова Фатима**Резюме*

Грамматический строй языка является наименее изменяющейся его частью. Иногда требуются столетия, чтобы здесь появилось какое-либо новшество и чтобы литературный язык стал грамматической нормой. Определённые благоприятные условия и влияние собственных внутренних законов развития языка показывают с течением времени определённые изменения в грамматическом строе языка. Поскольку годы независимости Азербайджана охватили очень короткий период времени, ни о каком изменении грамматической структуры не может быть и речи. Глаголы привлекают внимание как одна из основных частей речи, защищающих национальное своеобразие и аутентичность азербайджанского языка и противостоящих влиянию иностранных языков. Когда мы изучаем историческое развитие грамматического строя нашего языка, становится ясно, что они являются основными. черты глагола сохранились на протяжении всех периодов. Однако со временем состав глаголов увеличился и стал богаче. В это время произошли определённые морфологические изменения, некоторые формальные признаки уточнились, некоторые были изменены, а некоторые вышли из строя по причине износа. Как известно, основными различиями в глагольной системе азербайджанского и турецкого языков являются суффикс первого лица множественного числа командной формы глагола и грамматический знак формы настоящего времени глагола.

*Rəyçi: f.e.d., dos.Y.Əliyev**Azərbaycan dili kafedrasının 26 yanvar 20214-cü il tarixli iclasın, 11 sayılı protokolu**Daxil olma tarixi 22 yanvar 2024-cü il*